

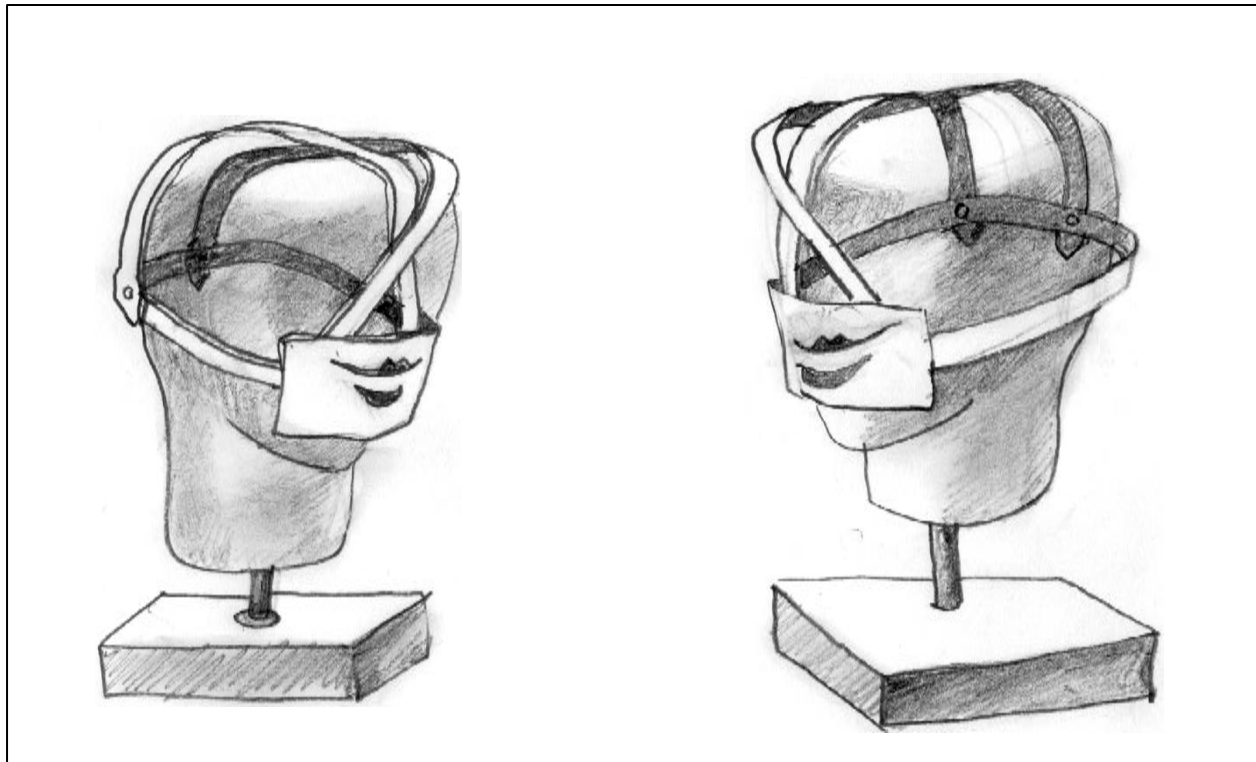


MOLNÁR Gusztáv

A „nemzet” és az „ország”

Sokszorg gondoltam már arra, hogy az a lassan másfél évtized, amelyet Magyarországon töltöttem, elvesztegetett idő, s hogy a döntés, amire 1987 áprilisában, a román Szekuritáival a nyakamban, Bukarestben jutottam, hogy ti. családommal együtt áttelepüljek Magyarországra, legalábbis ami engem személyesen illet, tévedés volt. Bizonyára az volt. De érdekes módon éppmostanában, amióta a kolozsvári *Provincia* szerkesztőjeként a visszateérés egy sajátos formáját gyakorolom, értettem meg, hogy ez a keserves anyaországi iskola talán mégiscsak jó volt valamire. Megtanultam, hogy ez az ország lakóinak többsége számára nem „a magyar nemzet” anyaországa, hanem egyszerűen egy ország, amelynek lakói – nagy többségükben – magyarok, s ha netán valamilyen kisebbséghez tartoznak, akkor *magyarok is*. De nem azért, mert annak nyilvánítják őket, hanem mert annak érzik magukat. Ha Magyarországon egy német, szlovák, zsidó vagy román származású magyar állampolgárt megsértene a kisebbségi önérzetében, akkor természetesen annak megfelelően fog reagálni. Ha viszont magyarságát, magyar identitását vonná kétségbe valaki, akkor azt ugyanolyan joggal és intenzitással kérné ki magának. A magyarországi kisebbségek ma már természetesnek érzett kettős identitása a modern magyar nemzet és állam másfél évszázad alatt kialakult, magas fokú belső integráltságának jele.¹

A magyarokról elnevezett országban ez a dolgok történelmileg kialakult rendje, és ebbe a rendbe nem illelnek bele azok a magyar nemzetépítés folyamatából nyolcvan évvel ezelőtől kiszakadt magyarok, akik úgy érzik, hogy Magyarországhoz nekik is közük van, hogy az az övék is, merthogy nekik nincs sajátjuknak érzett országuk, amelyhez teljes szívvel és teljes lélekkel tartozhatnának. Ez a probléma azok számára nyilvánvalóan nem értelmezhető, akik a mai Magyarországot, a modern kori társadalomfejlődéssel összhangban, a magyar állampolgárok hazájának tekintik.



Antik Sándor: Választási kampánymaszkok, 2002

Hogy vannak, akik így gondolkodnak, azt Budapestre érve hamar észrevettem, de nem tulajdonítottam neki különösebb jelentőséget, mert meg voltam győződve róla, hogy elenyésző kisebbségben vannak. Most már tudom, hogy ők a többség, bár ez a többség inkább hallgatag, nem doktrínák mentén szerveződik, hanem egyszerűen csak van. Ez a többség tudja, pontosabban az azt alkotó egyének tudják, hogy az erdélyi magyarok is magyarok, még akkor is, ha gyakran lerománnozzák őket, mégis, sokkal elemibb erővel érzik szükségét annak, hogy világosan és félreérthetetlenül megkülönböztessék magukat tőlük. Nem azért, mert aljasul megtagadták őket, hanem sokkal prózaibb okokból. Nem érzik ők a nemzetet „eleven történelmi valóság”-nak a határon belül sem, a magyar „nemzet” számukra alapvetően a Magyarországon született, ott élő állampolgárok közössége, pontosabban halmaza, amely önmagát a nem magyar állampolgárok halmazától való elhatárolódásában tekinti – talán – közösségnek. Ráadásul ennek az elhatárolódásnak egészen más a tartalma kelet felé, mint nyugati irányban.

Azok viszont, akik egy virtuális „történelmi nemzet”-ben gondolkodnak, akik úgy vélik, hogy az egész Kárpát-medencei magyarság egyetlen élő organizmus, szintén csak valakiktől, „a magyarokat jogtalanul bekebelező szomszédos népektől” és a Magyarországon élő „nemzetidegen”, a modernitás folytonosságát a történelmi folytonossággal szemben előnyben részesítő elemektől elhatárolódva képesek – talán – közösségként viselkedni. A különféle doktrínák vagy annak tűnő ideologikus szövegek csak keretbe foglalnak valamit, amiről nem tudni pontosan, hogy valójában mi-csoda, de az teljes bizonyossággal állítható, hogy azok, akik ilyenformán

megszólíthatók, a magyar választópolgárok világos, „jól látható” kisebbséget alkotják, és többségben csak az 1920-ban más pályára állított magyar „nemzetrészek”-ben vannak, bár itt is jól érzékelhető különbség van a keleti (ukrajnai, romániai, szerbiai) és a nyugati (horvátországi, szlovéniai, ausztriai és szlovákiai) részek között.

Ezelet is jutottunk a mostani magyarországi választások igazi tétjéhez: minden, mégoly fontosnak tűnő hatalmi játszma innen és túl, a „nemzet” és az „ország” küzdelméről van itt szó, amely előbb vagy utóbb az „ország” javára fog eldőlni. A választások előtti utolsó közvélemény-kutatási eredmények alapján úgy tűnik, hogy a „nemzet” nevében fellépő Fidesz esélyei nagyobbak, de nem zárható ki, hogy a küzdelemből már most az „ország”-ra hivatkozó MSZP–SZDSZ-koalíció fog győztesen kikerülni. A Fidesz észrevette a veszélyt, és február óta gőzerővel próbálja – az „ország” kedvében járva – áttematizálni a választásokat. De nem biztos, hogy ez sikerülni fog neki. A társadalom különös organizmus, sokmindennel be lehet tenni, sokszor reagál összevissza, a saját, kiismerhetetlen logikája szerint denéha, ritkán, érzékeli, felfogni látszik valamit, amire aztán ennek megfelelően reagál is, függetlenül attól, mit mondanak vagy éppen ordítanak neki. Ilyenkor már nem hat rá semmilyen érv és semmilyen könyörgés, nem „érti” meg, hogy neki a saját egészsége szempontjából szüksége volt arra a bizonyos sebészi beavatkozásra, amit Bokros-csomag néven ismerünk, vagy hogy az egész „nemzeti reintegráció” csak jó kis móka volt, nem kell komolyan venni, merthogy valami ideológiáféltre mégiscsak szükségük van azoknak is, akik a másság és újszerűség jussán ragadták magukhoz a hatalmat.

Első pillantásra úgy tűnik, hogy az „ország” – lehetséges – győzelmével a „Kárpát-medence” katasztrófa sújtotta területé válik. Nem kétséges, hogy egy ilyen esetben az egészségügy vagy akár a magyarországi roma kérdés fontosabb lesz, mint a határon túli magyarok ügye, amely első számú politikai kérdésből a magyar adófizetők pénzének egy bizonyos, nem túl jelentős hányadával mérhető költségvetési kérdésévé válik. ANATO-ba való megfelelő beilleszkedés (ami eddig nem történt meg) és különösen az EU-tagság nagyságrendekkel fontosabb „ügy” lesz, mint a „magyar” kérdés napirenden tartása. Felgyorsult és végelegessé, azaz visszafordíthatatlanná válik az „ország” nyugati integrálódása és ezzel a keleti és délkeleti szomszédoktól való részben kényszerű, részben nagyon is hön áhított eltávolodása.

Mindamellett a várható következmények nem egyformán érintik majd az egyes magyar közösségeket. A horvátországi és a szlovéniai magyarok semmilyen érdemi változást nem érzhetnek majd, hiszen az ő sajátos helyzetükben a státustörvény sem hozott, illetve ígért érdemi változást. A szlovákiai magyarok – néhány, a „Kárpát-medencei nemzeti reintegráció” mellett elkészített politikust leszámítva – hamar napirendre fognak térni a

szereken isvakkágyra kerülnek: egyrészt a politikai értelemben kettéhadsdi Magyarország egyik felével azonosulva csőbörből vödörbe esnek, azaz az egyikükjta alárendeltséget felváltják egy másik, sokkal hatékonyabb, mert önként vállalt alárendeltséggel. Másrészt a határokon átnyúló magyar nemzeteszmé „tartalékosaiként” gyakorlatilag kivonják magukat abból a csak transznetikus alakokon megvalósítható regionális építkezésből, amely a Vajdaságban már intézményi formát is öltött, és döntő szakaszához ért, Erdélyben pedig most jutott el arra a pontra, hogy elméleti alternatívából politikai alternatívává váljék.

Az „ország” várható budapesti visszavágása által okozott sokk után az erdélyi és a vajdasági magyarok minden valószínűség szerint két pártra szakadnak: az egyik – kisebb – részük dacosan beáll majd az ellenzékben még radikálisabb hangnemre váltó „nemzeti” pártok mögé, a másik – nagyobb – rész pedig választól elé kerül: folytatja-e az eddigi, tipikusan kisebbségi, az érdemi opciók felelősségét nem vállaló „permanens kormányparti” politikát, és a bukaresti, illetve belgrádi partnerek révén próbálja meg érvényesíteni az érdekeit, vagy pedig határozottan kiállva az erdélyi és vajdasági autonómia ügye mellett megpróbál végre „saját országot” teremteni magának. Az utóbbi esetben minden bizonnyal stratégiai szövetségekre lel azokban az erdélyi románokban és vajdasági szerbekben, akik számára a nagyobb hazába illeszkedő régió-haza megteremtése vagy újirateremtése szintén elsődrendű fontosságú.

A régió-haza megteremtése két pilléren nyugszik. Elsősorban a jól működő, kölcsönös bizalmon alapuló elit-kooperáció, amely a közép-európai és a balkáni tradíciók sajátos összefonódását mutató, tájainkon hagyományos „nemzeti” eszmével és politikával szakítva, a valóban polgári, azaz transznetikus regionalizmus éltékrendjét és politikáját képviseli. E stratégia másik, nem kevésbé fontos pillére a két régió gazdasági érdekeinek határozott képviselete, amely biztosíthatja, hogy az együttműködő elitek által támogatott politika a pártok versenyében helyi szinten mindkét tartományban többségbe kerüljön.

Ebben az új helyzetben természetesen nem lesz fenntartható tovább az az eddigi, nagyfokú következtelenségről áruklodó politika, amely a regionalizmus és a régió belüli interetikus partnerség ügyét a Fidesz függvényeként próbálta meg képviselni. Az autonómia próbája, magyar részről, mindenekelőtt a Budapesttel szembeni autonómia. Ez nem jelent öncélú szembenállást, hiszen a státustörvénynek is van két olyan dimenziója, a gazdasági és a kulturális, amely – az Európai Unió belátható ideig kívül maradó országok magyarjai számára – létfontosságú vagy legalábbis nemelhanyagolható támogatást jelent, és amelyet éppen ezért nyugodt lélekkel el lehet fogadni. Semmi szükség viszont annak a politikai stratégiának a támogatására, amely a magyar állam és a határon túli magyarok közötti – a státustörvény által meghatározott – jogviszonyt nem a kedvezmények jogszerű folyósítása miatt szükséges technikai kelléknek, hanem a teljes körű nemzeti reintegráció ugródeszkájaként tekinti.

Csak remélni lehet, hogy egy MSZP–SZDSZ-kormány, okulva a Fidesz–MDF hibáiból, óvatossággal mozog majd az erdélyi és a vajdasági terepen, és a regionalisták és a centralisták közötti romániai és szerbiai behatárokban nem fogja egyoldalúan Bukarestet és Belgrádot és a „permanens” kormánypartiság magyar képviselőit támogatni. Ezt már csak azért sem volna célszerű és ildomos a két potenciális kormánypártnak megtennie, mert a közvetlenül választott regionális önkormányzatok megteremtését célzó – a nyilvánosság előtt, sajnos, elég határozatlanul és bátoratlanul képviselt – stratégiájuk mintegy tálcan kínálja azt az eddigi általuk egyáltalán ki nem használt lehetőséget, hogy a Fidesz–MDF nemzeti alapon álló és így elkerülhetetlenül a Magyarország és szomszédai közötti szembenállást és rivalizálást erősítő, ráadásul megvalósíthatatlan Kárpát-medencei stratégiájával szemben a választott, erős kompetenciákkal rendelkező regionális önkormányzatok bevezetését szorgalmazzák a Magyarországgal szomszédos országokban is.

A regionális stratégia „határokon átnyúló” pártolása minden bizonnyal szembeállítja majd őket az ottani centralistákkal, de immár az Európai Unió belüli is releváns opciók mentén. Ez sokkal lényegesebb és főként valószínű előrelépés volna, mint az a hiú ábránd, hogy majd a bukaresti és a belgrádi kormány megoldja az erdélyiek és a vajdaságiak problémáit. Ha pedig Budapest ebben a kérdésben nem mutat kellő aktivitást és kezdeményezőkészséget, meg fog jelenni a színen mint önálló és új szomszédpolitika-kiszereplő: Kelet-Magyarország. A hosszú időtartamú folyamatok geopolitikája végül is azt mutatja, hogy a Tiszántúli mindíg szervezesebben kapcsolódott Erdélyhez és Délvidékhez, mint Nyugat-Magyarországhoz, vagy ha úgy tetszik: Pannóniához. Így aztán lehet, hogy mégiscsak létrejön a Kárpát-medencében vagy legalábbis annak keleti felében egyfajta *posztmodern reintegráció*, amelyről a brit Brigid Fowler beszél a státustörvényről szóló ügyelemre méltó tanulmányában.² Ez azonban nem az államhatárokon átnyúló nemzeti közösség, hanem – a magyar „nemzeti párt” inkább premodern elképzeléseit és politikai ambícióit meghazudtolva – területi közösségek regionális szerkezete lesz. A nemzet és terület kizárólagos egységét az új típusú territorialitás oldaláról megtörő posztmodern szerkezet így nem is a „nemzetek Európájá”-ba, hanem (az érintett területekhez EU központi térségéhez viszonyított geopolitikai helyzetét józanul felbecsülve) az „országok” és „tartományok” Európájához fog illeszkedni.

2002. március 29.

Jegyzetek

1. Vö.: Molnár G.: *A belső és a külső integrációról*, in *Autonómia és integráció*, Budapest, 1993.
2. A Magyarországot 1995 tavaszán fenyegető pénzügyi csődöt az MSZP–SZDSZ-kormány pénzügyminiszterének nevével, drasztikus megszorító intézkedéseket bevezető törvénycsomag elfogadásával sikerült elkerülni.
3. Vö.: Brigid Fowler: *Fuzzing citizenship, nationalising political space: A framework for interpreting the Hungarian 'status law' as a new form of kin-state policy in Central and Eastern Europe. Working Paper 40/02*. First published in 2002 by the ESRC „One Europe or Several?” Programme, Sussex European Institute.

MOLNÁR GUSZTÁV 1948-ban született Szalárdon, Bihar megyében. Filozófus, a budapesti Teleki László Intézet munkatársa. *Probléma transilvaná* (az erdélyi kérdés – tanulmányok, Gabriel Andreescuval), Iași, 1999. *Köztárs-Európa eltűnése, avagy a mintakövetés közép-és kelet-európai konzekvenciái. Vázlat*. In: *Globalizáció és nemzetépítés*, Budapest, 1999.